

BOSHLANG'ICH SINFLAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY ADABIYOTNING O'RNI

Abdupattayev G'ulomjon G'ofurjon o'g'li

Qo'qon universiteti Pedagogika va Psixologiya kafedrası
o'qituvchisi

Esonaliyeva Madinabonu Shuhratjon qizi

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15728052>

ARTICLE INFO

Received: 11th June 2025

Accepted: 15th June 2025

Published: 24th June 2025

KEYWORDS

boshlang'ich sinf, badiiy adabiyot, nutqni rivojlantirish, she'rlar, ertaklar, hikoyalar, til boyligi, nutq madaniyati, ijodiy yondashuv, so'z boyligi, fikrlash, mantiqiy tafakkur, ifodakorlik, tasavvur, nutqni o'stirish.

ABSTRACT

Mazkur maqola boshlang'ich sinfda nutqni rivojlantirishda badiiy adabiyotning o'rni va ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada badiiy adabiyot, xususan, ertaklar, she'rlar va hikoyalar orqali o'quvchilarning nutq madaniyati, so'z boyligi, fikrlash va mantiqiy qobiliyatlari qanday rivojlanishi haqida so'z yuritiladi. Badiiy adabiyot, o'quvchilarga tilni chuqurroq tushunishga yordam berib, nutqni aniq va ravon ifodalashga o'rgatadi. Ertaklar va hikoyalar o'quvchilarga yangi so'zlar va iboralar o'rganish imkoniyatini yaratadi, she'rlar esa ularni ritm, ohang va ifodakorlikka o'rgatadi. Maqolada, shuningdek, badiiy adabiyotning ijodiy yondashuvini va tasavvurini rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Umuman olganda, maqolada badiiy adabiyotning boshlang'ich sinfda nutqni o'stirishdagi strategik o'rni haqida batafsil tushuncha berib o'tiladi.

KIRISH

Boshlang'ich sinfda nutqni rivojlantirish, o'quvchilarning fikrini aniq va ravon ifodalashga o'rgatish, ularda tilni yaxshi o'zlashtirish, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bu jarayonda badiiy adabiyotning o'rni nihoyatda katta. Badiiy adabiyot, ayniqsa ertaklar, she'rlar va hikoyalar, o'quvchilarga nutqni o'stirishda yordam berib, ularning til boyligini oshirish, tasavvurini kengaytirish va nutq madaniyatini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Boshlang'ich sinfda nutqni o'stirish jarayoni nafaqat o'quvchining so'zlashuv qobiliyatini, balki uning mantiqiy tafakkurini ham rivojlantiradi. Nutqning o'zlashtirilishi til va fikrlash jarayonlarining o'zaro aloqasini kuchaytiradi. Badiiy adabiyot o'quvchiga yangi so'zlar, iboralar va jumalarni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, badiiy asarlar o'quvchilarga tilni chuqurroq tushunishga va undan to'g'ri foydalanishga o'rgatadi.

Badiiy adabiyot o'quvchiga tilni faqat kommunikatsiya vositasi sifatida emas, balki nutq madaniyati va estetikani tushunishga ham o'rgatadi. She'rlar, ertaklar va hikoyalar, har bir so'z va ifodaning estetik jihatini o'rgatib, o'quvchini nafaqat nutqni aniq va to'g'ri ishlatishga,

balki uning ma'nosini chuqurroq his etishga ham undaydi. Bu jarayonda o'quvchilar o'z nutqlarida ehtiyotkorlik, aniqlik va estetik go'zallikni saqlashga intilishadi.

Professor S.Matchonov boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda aniq

belgilangan bir qator talablarga rioya qilinishi lozimligini uqtiradi:

1. O'quvchilar nutqi mazmundor bo'lsin.
2. Nutqda mantiqiylik bo'lsin.
3. Nutq aniq bo'lsin.
4. Nutq til vositalariga boy bo'lsin.
5. Nutq tushunarli bo'lsin.
6. Nutq ifodali bo'lsin.
7. Nutq to'g'ri bo'lsin.
8. Nutq madaniyatli bo'lsin.¹

Boshlang'ich sinfda nutqni rivojlantirishga qaratilgan bir nechta omillarni ko'rib chiqamiz:

Ertaklar: Ertaklar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tilni o'rganishning eng samarali vositalaridan biridir. Ertaklar nafaqat qiziqarli va o'quvchining diqqatini jalb etuvchi, balki unda yangi so'zlar, iboralar va grammatik tuzilmalar mavjud bo'ladi. Ertaklar orqali o'quvchilar nafaqat so'z boyligini oshiradi, balki fantastik va ijtimoiy fikrlashni ham rivojlantiradi. Masalan, ertaklardagi qahramonlar va ularning xatti-harakatlari, o'quvchilarga turli holatlar, his-tuyg'ular va ularning ifodasini tushunishga yordam beradi;

She'rlar: She'rlar o'quvchilarni so'zlarni tez va aniq tanlashga, ritm va ohangni his etishga o'rgatadi. She'rda qat'iy tuzilish, rima va metrikani o'rgatish orqali o'quvchilar nafaqat nutqni to'g'ri va ravon qilib ifodalashni, balki o'z nutqida musiqa va ritmni ham saqlashni o'rganadilar. She'rlarni o'qish va aytish jarayonida o'quvchilar nutqini ravonlashtirib, nutq madaniyati, mahorati va ifodakorligi yuksaladi;

Hikoyalar: Hikoyalar o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda alohida o'rin tutadi. Hikoyalarni o'qish, ularni tahlil qilish va muhokama qilish orqali o'quvchilar tilni rivojlantirish bilan birga, mantiqiy fikrlash va xulosalar chiqarish ko'nikmalarini ham egallaydilar. Hikoyalar, shuningdek, o'quvchilarga turli hayotiy vaziyatlarda qanday munosabatda bo'lishni, his-tuyg'ularni ifodalashni va boshqalar bilan muloqot qilishni o'rgatadi.

Badiiy adabiyot boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy yondashuvni shakllantiradi. Ertak va hikoyalar orqali o'quvchilar tasavvurini kengaytirib, o'z fikrlarini yangi va original tarzda ifodalashni o'rganadilar. Badiiy adabiyot o'quvchining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirib, ularni mustaqil fikrlash va yozish jarayonlariga jalb qiladi. Nutqni o'stirishning bir qismi sifatida, o'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashda badiiy asarlardan ilhomlanadilar.

¹ Xushbaqova Z., Parpiyev O., "BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH". "Ta'lim sifati yangi O'zbekiston taraqqiyotini yanada yuksaltirishning muhim omili". www.kokanduni.uz

Xulosa o'rnida aytish joizki, boshlang'ich sinfda nutqni rivojlantirishda badiiy adabiyotning o'rni beqiyosdir. Ertaklar, hikoyalar va she'rlar orqali o'quvchilar nafaqat tilni o'rganib, so'z boyligini oshiradilar, balki nutq madaniyati, fikrlash va ijodiy yondashuvni ham rivojlantiradilar. Badiiy asarlar o'quvchilarga tilning go'zalligi va estetik jihatlarini his etishga yordam berib, ular uchun nutqni aniq, ravon va ifodali qilishni o'rgatadi. Shu bilan birga, badiiy adabiyot o'quvchilarda tasavvur, his-tuyg'ularni ifodalash va muloqotda bo'lishni o'rgatadi. Nutqni rivojlantirishda badiiy adabiyotning roli, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muhimdir, chunki ularning til o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shunday qilib, badiiy adabiyot boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda, ularning dunyoqarashini kengaytirishda va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lvov, M. R., Ramzaeva, T. G. Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitish metodikasi. Pedagogika institutlari talabalari uchun maxsus darslik. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi va metodikasi". - Nukus: Ta'lim, 2020.
2. Abdullaeva N.A., To'raev B.N., Nurmatova N., "Kashfiyotlar olami" asosiy umumta'lim dasturini ishlab chiqishda bolalar tomonidan rejalashtirilgan natijalarga erishish monitoringi tizimi. -T.: Ilm-fan, 2019.
3. S.Matchonov, H.Bakiyeva, X. G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, G.Xolboyeva. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent. – 2021-yil.
4. Azimova I. Ona tili ta'limida lisoniy malakani rivojlantirishning psixolingvistik asosi. Global ta'lim va milliy metodika taraqqiyoti. Respublika III ilmiy-anjuman materiallari. – Toshkent, 2019.
5. Abdupattayev, G. (2025). NABIJON BOQIYNING "ROHILA" QISSASIDA XARAKTER VA KONFLIKT MASALASI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 14, 127-128. <https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1140>
6. Xodjaev, S., & Abdupattaev, G. (2022). Murod Muhammad Do'st ijodida davr va qahramon muammosi. Amerika ijtimoiy va gumanitar tadqiqotlar jurnali, 3 (12), 77-81.